

FOCUS 1, 2024

Μια στις τρεις από τις 1035 Δημοτικές Ενότητες στη χώρα μας έχουν λιγότερες από 10 γεννήσεις ετησίως, ένα παράδοξο;

Βύρων Κοτζαμάνης, Βασίλης Παππάς*

Η μείωση των γεννήσεων τις τελευταίες δεκαετίες είναι γεγονός. Σε εθνικό επίπεδο, αν περιοριστούμε στην μετά το 1980 περίοδο, θα διαπιστώσουμε ότι αυτές μειώθηκαν κατά 37% ανάμεσα στο 1979-1983 και το 2014-19, ενώ αναμένεται να μειωθούν ακόμη κατά 14% την εξαετία 2020-25 (**Πίνακας 1**). Η μείωση αυτή αναπόφευκτα αποτυπώνεται και στον νεανικό πληθυσμό, ξεκινώντας αρχικά από αυτόν της προσχολικής ηλικίας και στη συνέχεια σε αυτόν που διατρέχει όλες τις βαθμίδες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Έτσι, πριν λίγες μέρες, με αποφάσεις περιφερειακών Διευθυντών ανακοινώθηκε η αναστολή λειτουργίας πλήθους Δημοτικών Σχολείων και Νηπιαγωγείων, πολλά εκ των οποίων ήταν κλειστά εδώ και χρόνια. Οι επικαλούμενοι λόγοι ήταν ο μικρός ή μηδενικός αριθμός μαθητών και σε κάποιες περιπτώσεις και η ακαταλληλότητα της κτηριακής υποδομής. Η πρόσφατη αυτή απόφαση επανάφερε στη δημοσιότητα ακόμη μια φορά την «υπογεννητικότητα», την μείωση δηλαδή των γεννήσεων στη χώρα μας που ξεκίνησε πριν από πέντε δεκαετίες, άμεση απόρροια της πτώσης της γονιμότητας στις διαδοχικές γενεές (από 2,1-2,0 παιδιά ανά γυναίκα που γεννήθηκαν ανάμεσα στο 1940 και το 1960 σε λιγότερα από 1,5 παιδιά σε αυτές που γεννήθηκαν μετά το 1985).

Πίνακας 1

Περίοδοι	Γεννήσεις ανά περίοδο (χιλ.)	Γεννήσεις, μέσος ετήσιος περιόδου (χιλ.)
1978-83	853,6	142,3
1984-89	670,7	111,8
.....		
2008-13	651,9	108,7
2014-19	535,6	89,3
2020-25*	460,0	76,7

*Εκτίμηση

Η σε εθνικό επίπεδο καταγραφείσα πτώση των γεννήσεων μετά το 1980 δεν συντελείται όμως με την ίδια ταχύτητα σε όλες τις περιοχές χώρας μας, και αυτό δεν οφείλεται μόνον στην διαφοροποιημένη γονιμότητα (στο ότι δηλαδή οι γυναίκες σε κάποιες από αυτές κάνουν λίγο περισσότερα παιδιά από ότι σε άλλες). Έχει άμεση σχέση και με την διαχρονικά μεταβολή του συνολικού πληθυσμού κάθε περιοχής, μεταβολή που επηρεάστηκε σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες και από την μετανάστευση (εσωτερική και εξωτερική) που επηρέασε και το πλήθος των ατόμων σε ηλικία δημιουργίας οικογένειας και απόκτησης παιδιών (στους 20-49 ετών).

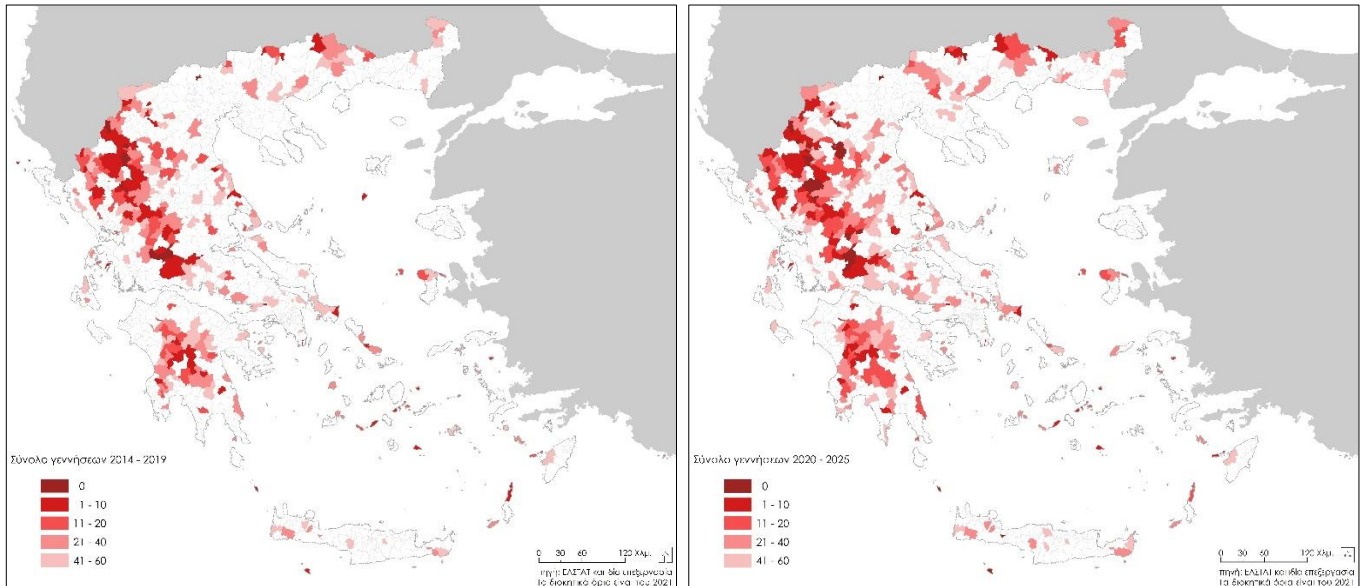
Συνεπώς αν πάρουμε δυο διοικητικές ενότητες που πριν είχαν τον ίδιο πληθυσμό (1.000 κάτοικους π.χ) και την ίδια κατανομή του ανά ηλικία, εάν η πρώτη συγκρατεί τους νέους της προσελκύνοντας ταυτόχρονα και άλλους από τρίτες περιοχές ή το εξωτερικό θα έχει μια αύξηση και μια σχετικά ισορροπημένη σήμερα κατανομή ανά ηλικία του πληθυσμού της (πχ. 30% 60 ετών και άνω, 40% ηλικίας 20-49 ετών)¹. Εάν η δεύτερη αντιθέτως χάνει συνεχώς νεανικό πληθυσμό εξαιτίας της μετανάστευσης θα έχει μια συνεχή μείωση του πληθυσμού της - κυρίως όμως των 20-49 ετών - και μια εξαιρετικά μη ισορροπημένη σήμερα κατανομή του ανά ηλικία (πχ 50% 60 ετών και άνω και 25% 20-49 ετών)¹. Αν στη πρώτη ενότητα ο πληθυσμός αυξηθεί κατά 50% και στη δεύτερη μειωθεί κατά 50%, τα άτομα σε αναπαραγωγική ηλικία της πρώτης θα είναι σήμερα $1.500 \times 40\% = 600$, ενώ στη δεύτερη $500 \times 25\% = 125$. Είναι προφανές ότι αν τα ζευγάρια στις δυο αυτές περιοχές έκαναν πριν και σήμερα κατά μέσο όρο τον ίδιο αριθμό παιδιών -πολύ λιγότερα φυσικά σήμερα από ότι χθες, πχ. 2,5 παιδιά πριν από κάποιες δεκαετίες και 1,5 σήμερα-, στην πρώτη ενότητα θα έχουμε μια περιορισμένη μείωση των γεννήσεων ενώ στην δεύτερη την κατάρρευσή τους.

Πόσες και ποιες όμως είναι οι περιοχές αυτές όπου καταγράφεται μετά το 2014 ένας εξαιρετικά περιορισμένος αριθμός γεννήσεων, αριθμός που αποτυπώνεται ήδη - και θα αποτυπωθεί εντονότερα και στο εγγύς μέλλον - στον πληθυσμό προσχολικής και σχολικής ηλικίας; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό στηριχθήκαμε στα δεδομένα των γεννήσεων ανά Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε.) που δίνει η ΕΛΣΤΑΤ για δυο εξαετίες (2014-29 και 2020-24)² και χαρτογραφήσαμε τα αποτελέσματα. Διαπιστώνουμε καταρχάς (**Πίνακας 2**) ότι το πλήθος των Δ.Ε με έναν εξαιρετικά περιορισμένο αριθμό γεννήσεων (έως και 60 γεννήσεις ανά εξαετία) είναι σημαντικό και αυξανόμενο καθώς αφορά το 29,8% των Δ.Ε την πρώτη εξαετία και το 35,5% την δεύτερη. Μια στις δυο από τις Δημοτικές αυτές ενότητες έχουν πληθυσμό από 1000-3600 κάτοικους και μια στις 10 μικρότερο των 250. Σε έναν πολύ μικρό αριθμό δεν είχαμε/δεν θα έχουμε γεννήσεις ενώ μόνον στο 8% εξ αυτών θα έχουμε 41-60 γεννήσεις ανά εξαετία (δηλαδή από 7 έως 10 ανά έτος).

Πίνακας 2

Γεννήσεις	2014-19		2020-25	
	Πλήθος	%	Πλήθος	%
0	16	1.5	27	2.6
1-10	74	7.1	75	7.2
11-20	54	5.2	66	6.4
21-40	88	8.5	113	10.9
41-60	76	7.3	86	8.3
Σύνολο	308	29.8	367	35.5

Από τους χάρτες που αποτυπώνουν την χωρική κατανομή των Δ.Ε. των πέντε αυτών ομάδων (**Χάρτες 1 και 2**) διαπιστώνουμε ότι η μεγάλη τους πλειοψηφία βρίσκεται στην ορεινή και ημιορεινή ηπειρωτική Ελλάδα και όλες σχεδόν σε απόσταση μεγαλύτερη της μίας ώρας από τις αντίστοιχες Έδρες των 13 Περιφερειών της χώρας (με εξαίρεση κάποιες στην Περιφέρεια Πελοποννήσου).

Χάρτης 1: ΔΕ με λιγότερες από 60 γεννήσεις, 2014 – 2019

Χάρτης 2: ΔΕ με λιγότερες από 60 γεννήσεις, 2020-25

Ποια όμως είναι τα βασικά κοινά χαρακτηριστικά των Δ.Ε. αυτών; Οι αναλύσεις του Ινστιτούτου Δημογραφικών Μελετών και Ερευνών (ΙΔΕΜ) μας επιτρέπουν δώσουμε μια πρώτη απάντηση. Οι Ενοότητες με έναν εξαιρετικά περιορισμένο αριθμό γεννήσεων σήμερα είναι όλες ολιγοπληθείς και χαρακτηρίζονται ταυτόχρονα από έναν ταχύτερα φθίνοντα πληθυσμό, υψηλά ποσοστά 60 ετών και άνω, συρρίκνωση του πλήθους των νέων και χαμηλά ποσοστά 20-49 ετών, πολύ περισσότερους θανάτους από γεννήσεις και απουσία συνήθως αλλοδαπών, ενώ σε αρκετές από αυτές εκλείπει στις ηλικίες δημιουργίας οικογένειας - απόκτησης παιδιών και μια ισορροπημένη αναλογία ανάμεσα στα δυο φύλλα.

Θα μπορούσε κάποιος φυσικά να ισχυρισθεί ότι ο εξαιρετικά περιορισμένος αριθμός γεννήσεων οφείλεται αποκλειστικά στο μικρό μέγεθος του πληθυσμού των Ενοτήτων αυτών. Συσχέτιση ανάμεσα στο μέγεθος του πληθυσμού και το πλήθος των γεννήσεων ασφαλώς υπάρχει αλλά δεν επαρκεί για να ερμηνεύσει τις σημαντικές διαφορές που καταγράφονται καθώς, ενώ το 2014-19 ανάμεσα στις Δ.Ε. με 41-60 γεννήσεις 13 είχαν πληθυσμό στην απογραφή του 2021 από 2.000 έως 2.500 κάτοικους, 30 Δ.Ε. με τον ίδιο πληθυσμό είχαν την ίδια περίοδο τον διπλάσιο αριθμό γεννήσεων (81-120)³.

Κλείνοντας το σύντομο αυτό σημείωμα θα επισημάνουμε ότι η ύπαρξη περισσότερων του 1/3 από τις 1.035 Δ.Ε. με έναν εξαιρετικά περιορισμένο και φθίνοντα αριθμό γεννήσεων που αναπόφευκτα επηρεάζει/θα επηρεάσει τον πληθυσμό προσχολικής και σχολικής ηλικίας δεν είναι δυνατόν να αποδοθεί αποκλειστικά, όπως συνήθως γίνεται, στη συρρίκνωση της γονιμότητας (στη μείωση του δηλαδή του αριθμού των παιδιών στις μετὰ το 1960 γενεές). Οφείλεται και στην εξαιρετικά άνιση κατανομή του πληθυσμού στον χώρο (το 10% των Δ.Ε. με πληθυσμό άνω των 20 χιλ. συγκεντρώνει το 62% του πληθυσμού ενώ ένας στους δυο κατοίκους της χώρας μας διέμενε σε 75 μόνον από τις 6.138 Δημοτικές Τοπικές Κοινοότητες της), αποτέλεσμα της έντονης εσωτερικής μετανάστευσης της πεντηκονταετίας 1950-2000 (και δευτερευόντως της φυγής των νέων στο εξωτερικό την τελευταία δεκαετία). Η ανισοκατανομή αυτή, άμεση απόρροια του μεταπολεμικού μοντέλου ανάπτυξης και της απουσίας χωροταξικού σχεδιασμού, ελάχιστα προβληματίζει τους ενασχολούμενους με το «Δημογραφικό» και απουσιάζει δυστυχώς από τον δημόσιο διάλογο που έχει ανοίξει για το θέμα αυτό. Συνοδεύεται όχι μόνον από την άνιση κατανομή στο χώρο του εργατικού δυναμικού, των οικονομικών δραστηριοτήτων και του παραγομένου πλούτου αλλά και από εξαιρετικά διαφοροποιημένες δημογραφικές εξελίξεις που έχουν προκαλέσει ήδη τη πληθυσμιακή κατάρρευση πολλών περιοχών, γεγονός που αποτυπώνεται και στις γεννήσεις των δυο τελευταίων εξαετιών.

¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα: Τα άτομα αναπαραγωγικής ηλικίας (20-49 ετών) στη τελευταία απογραφή αποτελούν το 44% στην Π.Ε. Μύκονου και μόνον 28,5% στην Ευρυτανία. Οι 60 ετών και άνω αποτελούν το 43% στην Π.Ε. Ευρυτανίας αλλά μόλις το 18% στην Π.Ε. Μυκόνου.

² Για την περίοδο 2020-25 εκτιμήσαμε τον αναμενόμενο αριθμό γεννήσεων για την τριετία 2023-25.

³ Θα μπορούσαμε εξετάζοντας τη σχέση πληθυσμού και αριθμού γεννήσεων να δώσουμε πλήθος παραδειγμάτων της υφιστάμενης «δυσαρμονίας» ανάμεσα στο μέγεθος του πληθυσμού και το πλήθος των γεννήσεων συγκρίνοντας Δ.Ε. με τον ίδιο αριθμό γεννήσεων. Για παράδειγμα οι Δ.Ε. Καβάλας και Λιοσίων είχαν το 2014-19 τον ίδιο αριθμό γεννήσεων αν και ο πληθυσμός της πρώτης το 2021 υπερτερούσε σημαντικά αυτού των Λιοσίων (56 έναντι 35 χιλ.), ενώ στη Δ.Ε. Αργυρούπολης είχαμε τον ίδιο αριθμό γεννήσεων με την Δ.Ε. Θήρας παρόλο που ο πληθυσμός της πρώτης ήταν υπερδιπλάσιος αυτού της δεύτερης (35 έναντι 14,5 χιλ.).